TÜRKÇENİN SADELEŞME SÜRECİNDE BİR GAZETE İLANI

Abdullah Uçman

Tanzimat Dönemi'nin akla ilk gelen isimlerinden Şinasi, 1860 yılında Âgâh Efendi ile birlikte yayınlamaya başladığı *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinin ilk sayısında yer alan ve gazetenin çıkış hikâyesini anlattığı "Mukaddime" adlı yazısının son paragrafında gazetenin hedefini açıkladıktan sonra: *"... kelâm ifade-i merâm etmeğe mahsus bir mevhîbe-i Kudret olduğu misillû, en güzel icâd-ı akl-ı insanî olan kitâbet dahi kalemle tasvîr-i kelâm eylemek fenninden ibarettir; bu itibâr-ı hakikate mebnî, giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede, işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi makam münasebeti ile şimdiden ihtâr olunur."* demek suretiyle, gazetede yayınlanacak yazıların okuyucuların kolayca anlayabileceği bir dille kaleme alınacağını belirtir.[1]

Ancak Şinasi burada böyle bir söz verir ama aynı yazıda kendisinin kullandığı dil pek de öyle anlaşılabilir bir dil değildir. Yazının ikinci paragrafındaki şu cümleye bakalım: *Bu yolda bir gazetenin neşri istidâsına dâir geçenlerde takdim olunan müzekkirenin meâlini musaddak Meclis-i Maarif-i Umumiye'den verilen mazbata üzerine Meclis-i Hass-ı Vükelâ-yı fihâmda dahi keyfiyet istihsân ve ol bâbda müsaade-i seniyye-i cenâb-ı mülûkane şâyân buyurulmuştur*.

Hâlbuki Şinasi bu yazıyı henüz kaleme almadan on yıl kadar önce tahsil için gönderildiği Paris'ten annesine yazdığı bir mektubunda, bugün bile lügate bakmadan anlaşılabilecek, şu şekilde, oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanır:

> *Benim canımdan aziz olan valideceğim, geçenki aldığım mektubunuzda bir yıldan beri hasta olduğunuzu bildirmiş idiniz; lâkin bundan anladığıma göre canınızla uğraşır mertebeye*

1 *Tercümân-ı Ahvâl*, S 1, 22 Ekim 1860; ayrıca bk. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, C I (haz.: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), İstanbul 1974, s. 511.

gelmişsiniz! Öyle ise efendim, niçin bu zamana kadar bildirmediniz? Eğer bildirmiş olsaydınız çarçabuk tahsilin arkasını alıp, şimdiye dek Âsitâne'ye gelirdim; çünkü bundan mukaddem daha kolaylıklar vardı; her ne ise şu günlerde işimi bitirmek üzereyimdir.[2]

Aynı kalemden çıkan bu iki örnek bize şunu hatırlatır:

1) Günlük konuşma dili başka bir şeydir; yazı dili başka.

2) Dilin anlaşılır olmasını istemek ayrı bir şeydir, asırlar içinde oluşmuş bir dil ve üslubun kısa zamanda birdenbire değişmesi ise çok başka bir şeydir ve bu mümkün değildir.

Bununla birlikte Ahmet Hamdi Tanpınar bu konuda şunları söyler: ***Şinasi'nin yaptığı hakkında hüküm verebilmek için, Türkçenin onun eline geçtiği gün nasıl bir durumda olduğunu düşünmek lâzımdır. Filhakika eski nesre, fikri bir süs tufanında boğan, yahut da herhangi bir salâbetten ve nizamdan mahrum olarak konuşan nesrimize, bir yazı dili haysiyeti verenlerin başında mutlak surette o vardır. Nesir onunla başlar***.[3]

Yazı dilinin anlaşılır olması gerektiği konusunda Şinasi'den sonra ikinci önemli çıkış Namık Kemal'den gelir. Onun, edebiyat tarihçileri tarafından yeni Türk edebiyatının bir tür beyannamesi kabul edilen meşhur "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı makalesinde, üzerinde uzun uzadıya durduğu konuların başında edebiyatın malzemesi olan dil gelir.

Burada, "***Edebiyatsız millet, dilsiz insan kabilindendir***." diyen Namık Kemal, edebiyatın halka inmesi gerektiğini ancak divan şairlerinin dili bir tür "oyuncak" hâline getirmesine karşı çıkarak, sözün, fikirleri nakletmek için sadece bir vasıta olduğunu, fikir unsuru taşımayan bir sözün ise hiçbir işe yaramayacağını ifade eder. Türkçe, Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde alfabesi bile bulunmayan kavimlere lisanlarını unutturamadığı gibi, Türk asıllı diğer kavimler arasında da anlaşmayı sağlayamamıştır. Namık Kemal'e göre, malzemesi dil olan edebiyatın doğrudan doğruya insanların duygularını terbiye etmek, bilgiyi ve kültürü geniş kitlelere yaymak ve millî birliği sağlamak gibi bir görevi de olmalıdır.[4]

Namık Kemal eleştirilerini sıraladıktan sonra yapılması gerekenleri de belirtir. Bunlar, Türk dilinin gramerinin yapılması, Osmanlı Türkçesinin lügatinin hazırlanması, bir nesir antolojisi ile bir de Batılı terimler esas alınmak suretiyle bir belagat (retorik) kitabı hazırlanması şeklindedir.

---

2 Ebüzziya Tevfik, ***Numûne-i Edebiyat-ı Osmâniye***, Konstantiniye 1302 (1896), s. 250; ayrıca bk. ***Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi***, C I, s. 509.

3 ***XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi***, İstanbul 2023, s. 179-180.

4 ***Tasvîr-i Efkâr***, S 416, 417; 29 Ağustos, 1 Eylül 1866; ayrıca bk. ***Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi***, C II, İstanbul 1978, s. 183-192.

Namık Kemal, özellikle tiyatro eserlerinin dilin sadeleşmesi meselesinde önemli bir rolü olduğu kanaatindedir. 1874 yılında yayımlanan "Tiyatrodan Bahseden Arkadaşlara" adlı makalesinde şunları söyler:

> *Tiyatromuz için benim arzu ettiğim madde, şimdilik oyuncuların ıslah-ı lisanıyla tiyatro yazan müellif-i kirâmın ıstılah-perverlikten biraz feragat buyurmalarıdır. Evvelleri ıstılah paralamak yalnız yazıya münhasır tutularak, muhâverâtta mûcib-i istihzâ addolunurdu. Şimdi yazı bu kadar sadeleşip dururken, muhâverâtta zincirleme rabtlar, mütetâbî izâfetler isti'mâline başlarsak hakikaten garip olur. Herkesin tiyatroda aradığı lisân-ı vicdanı değil midir?*[5]

Namık Kemal'den sonra genel anlamda dil, özel olarak da nesir dili üzerinde ciddi bir şekilde "Şiir ve İnşâ" makalesinde Ziya Paşa durur. Makalesinde önce şiir dilini ele alan ve bu yönüyle divan şiirini tenkit eden Ziya Paşa, "inşâ" adı verilen eski Türk nesir dilinin de anlaşılır olması bakımından, şiirden pek de farklı olmadığı görüşündedir. Ziya Paşa'ya göre, klasik Türk nesrinin şaheserlerinden kabul edilen Veysî, Nergisî ve Feridun Bey'in *Münşeât*'larında üçte bir nispetinde bile Türkçe kelime bulmak mümkün değildir. Adı geçen münşilerin eserlerindeki bir cümleyi anlayabilmek için, "fenn-i meânî"yi bilmenin yanında, sık sık bir Arapça lügatle Farsça lügate bakmak gerekmektedir. Ziya Paşa, adı geçen makalesinin sonunda nesir dilinin ıslahı için *Kāmus* mütercimi Âsım Efendi'nin sade ve tabii diliyle *Muhbir* gazetesinin benimsemiş olduğu yazış tarzının örnek alınmasını tavsiye eder.[6]

Aynı günlerde Ali Suavi de, *Muhbir* gazetesini yayınlamaktaki amacını şu şekilde açıklar: *Tasrihi câiz olan her şeyi Âsitâne'de kullanılan âdi lisan ile yani herkesin anlayabileceği ibare ile yazacaktır*.[7] Aynı şekilde "Gazete" adını taşıyan yazısında da, "*Gazeteleri İstanbul'da avam lisanı olan Türkçe ile yazalım*." der.[8]

Bu süreç içinde gerek sadeleşme, gerekse tasfiyecilik yolunda birtakım başka teşebbüslerle birlikte Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dan sonra dil meselesi üzerinde ciddi bir şekilde duran isim Muallim Nâci'dir.

Türk diline yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı 1889 yılında Stockholm'de toplanan VIII. Müsteşrikler Kongresi tarafından altın madalya ile ödüllendirilen Muallim Nâci, nesirlerinde Türkçeyi hatasız bir şekilde doğru olarak kullanması dolayısıyla takdir edilmiştir. Muallim Nâci, *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımlanan bir kısım yazılarını bir araya getirdiği *Yazmış Bulundum* adlı kitabında, artık kimsenin külfetli ifadeden hoşlanmadığını; "âzâde ve sade sözü

---

5 Kâzım Yetiş, *Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul 1989, s. 50-53.

6 *Hürriyet*, S 11, 7 Eylül 1868; *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, C II, s. 45-49.

7 *Muhbir*, S 1, 1 Ocak 1867.

8 *Muhbir*, S 28, 3 Mart 1867.

sevdiğini" söyleyerek, "onun için benim varakalarım da sevildi" demektedir. Muallim Nâci'nin *Medrese Hâtıraları*, Ahmet Midhat Efendi ile karşılıklı mektuplaşmalarından meydana gelen *Muhaberât ve Muhâverât* ile *Mektuplarım* ve özellikle *Sünbüle* adlı eserinin "Ömer'in Çocukluğu" adlı bölümündeki nesir dili, Tanzimat'tan sonraki yıllarda gazete diliyle başlayan sadeleşme temayülü içinde başlı başına bir merhale teşkil etmektedir. İşte 1890 yılında yayımlanan *Ömer'in Çocukluğu*'ndan bir parça:

> *Komşularımızın içinde benden bir buçuk iki yaş kadar büyük bir Makbule Hanım vardı ki, ara sıra bizim eve gelirdi. Birlikte oynar, eğlenirdik. Ekseriya beni gerek bina, gerek bahçe cihetiyle bizimkinden hayli büyük olan kendi hânesine davet ederdi. Ben, valide beraber bulunmadıkça, mümkün değil gitmezdim. Bir defa valide ile birlikte gitmiş idik. Biz Makbule ile bahçeye indik. Oyuna dalmışız. Hayli vakit geçmiş. Valide: "Yabancı yer değil ya, varsın hemşiresiyle biraz daha oynasın!" diye beni bırakmış, avdet etmiş. Bir aralık, bilmem kim söyledi, validenin eve gittiği kulağıma değdi. Artık bir dakika bile duramadım. Makbule ile validesinin beni alıkoymak için söyledikleri sözlere bakmayarak hemen avdet eyledim.*[9]

Nâci'nin bu eserinde, kelime oyunları ile her türlü özentiden uzak, külfetsiz ve mübalağasız bir üsluba ulaştığı dikkati çeker. Eser, dilindeki sadelik ve tabiilik bakımından olduğu kadar, üslubundaki samimiyet itibariyle de Türk edebiyatında bu türün başarılı ilk örnekleri arasında kabul edilmiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Muallim Nâci'nin dili hakkında, "*Ona göre dil, kendi müstakil hayatı olan müstakil bir varlıktır*. (...) *Nâci hakikaten devrine nazaran Türkçe'yi bulan ve ona inananlardandır*." dedikten sonra, onun Beşir Fuad'a yazdığı mektupların birinde: "*Türkçe doğru yazmak için mükemmel Arabî, Fârisî bilmek lâzım mıdır? Hayır! Türkçe'yi doğru yazmak için yalnız Türkçe'yi mükemmel bilmek lâzımdır*." cümlesini naklettikten sonra; "*Bu cümlenin arkasından gelen cümle ise bütün bir programdır*." diyerek: "*Bu nasıl olur? Dediğimiz gibi bir kavâid kitabı, yine dediğimiz gibi bir lügat kitabı meydana getirmekle...*" cümlelerini zikrederek, Muallim Nâci'nin, "*Tanzimat'tan beri eksikliği hissedilen lügat ve grameri tamamlamaya çalışan adam*" olduğu üzerinde durur. Tanpınar ayrıca, *Ömer'in Çocukluğu*'nu da: "*Âdeta sanatı ve her türlü özentiyi atmışa benzeyen, külfetsiz, mübalâğasız üslûbu*" dolayısıyla takdir eder.[10]

Bu yıllarda Ahmet Midhat Efendi de, gerek gazete yazılarında gerekse hikâye ve romanlarında devrine göre mümkün mertebe sade ve anlaşılır bir dil kullanmış, bu yolla geniş halk kitlelerine okuma alışkanlığı kazandırmıştır. Bazı

9 *Sünbüle*, İstanbul 1307, s. 26-27. *Ömer'in Çocukluğu*, asıl adı Ömer olan Muallim Nâci'nin sekiz yaşına kadar olan çocukluk hatıralarından meydana gelmektedir. Çeşitli yayınevleri tarafından yeni harflerle de birkaç defa basılmış olan *Ömer'in Çocukluğu*, Muallim Nâci ve eser üzerine benim bir incelememle birlikte N. Ahmet Özalp tarafından eski ve yeni harflerle yayımlanmıştır (İstanbul 2011).

10 *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 541-542.

eserlerinde Avrupa'da yeni icat edilmiş olan telefon yerine "nâkil-i sadâ", asansör yerine "suûd makinası", tiyatro yerine "temâşâ" gibi karşılıklar kullanmak suretiyle bu konudaki hassasiyetini göstermiştir.[11]

Aynı yıllarda şuurlu bir dil bilgini olarak Şemseddin Sami de Türk dilinin sadeleşmesi ve yazı dili ile konuşma dilinin birbirine yaklaşması gerektiği üzerinde durur. Bu konudaki yazılarında, Tanzimat'tan sonraki fikir ve edebiyat akımları arasında Türkçenin ne olduğu, nasıl geliştiği ve nasıl ele alınıp incelenmesi gerektiği meseleleri üzerinde de ciddi bir şekilde durmuştur.[12]

Türk dilinin sadeleşmesi meselesi, Muallim Nâci'nin edebî tenkit, deneme, mektup ve lügat çalışmaları ile bir dereceye kadar yoluna girer gibi görünürken, hemen arkadan gelen Servet-i Fünuncularla ve onların sanat uğruna lügatlerden işitilmedik kelime ve tamlamalar çıkarıp kullanmaları ile dil yine içinden çıkılmaz bir hâl alır.

Servet-i Fünuncuların büyük ölçüde Fransızca cümle yapısını esas alarak kaleme aldığı nesir cümleleriyle, âdeta tekrar Tanzimat'tan önceki yılların yazı diline dönülür. Bunu görmek için Halid Ziya'nın *Mâi ve Siyah* romanından, tam yirmi beş satır uzunluğundaki şu cümleye bakmak bir fikir verebilir:

> Mir'ât-ı Şuûn*'a sûret-i kat'iyyede intisâbından sonra Ahmed Cemil'in hayatı bir intizâm-ı mahsûsa girmişti. Kitapçılar için çalışmak, resâil-i mevkûteye makaleler yetiştirmek,* Mir'ât-ı Şuûn *için her gün havâdis ve mütenevvia sütunlarını doldurmak, sabahtan akşama kadar idarehânenin havı uçmuş, elvân-ı muhtelifeden lekeleri, eşkâl-i mütenevviadan artıklarıyla bir garîbe hâlini almış soluk yeşil çuha örtülü yazıhânesinin kenarına ilişerek -Ali Şekip bir tarafta icmâl-i ahvâl yazarken, Râci öte-de bir risâle-i mevkûtede güzel bir manzumeyi tezyîfe çalışırken, Hüseyin Baha Efendi bir hesap meselesi için Ahmed Şevki Efendi'ye çıkışırken, ser-mürettip mürekkepli elini kapının kenarına dayamış "Mütenevviaya bir buçuk sütun daha lâzım!" derken çalışmak…*[13]

1897 yılında yayımlanan *Mâi ve Siyah* romanından iktibas ettiğim bu ifadelerle XVII. yüzyıl münşilerinden Nergisî'nin aşağıya iktibas edeceğim ifadeleri arasında acaba ne fark var:

> *… hâke-i hamâme-i merdüm-terâne-i dil-keş-âvâz-ı ma'rifet-perdâz…*[14]

Dilde sadeleşme sürecinin başlamasından yıllar sonra bile Halid Ziya, belki de saray adap ve muaşeretinin icabı olarak, Şehzade Vahdettin'e hitaben kaleme

---

11 Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda Nurullah Ataç tiyatro karşılığı "görmük", heykeltıraş karşılığı olarak da "yontar ve yontucu" kelimelerini kullanmış, ama bunlar da öncekiler gibi tutmamıştır.

12 Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. bs. Ankara 1972, s. 113-148.

13 *Mâi ve Siyah*, 2. bs., İstanbul 1317 (1901), s. 80-81.

14 Nergisî burada, kamış kalemle kâğıt üzerine yazı yazarken çıkan sesi güvercinin çıkardığı hoş nağmeye benzetiyor.

aldığı bir tezkirede şu ifadeleri kullanır:

> *Şevketmeâb efendimiz, zât-ı fahîmânelerinin gelecek alayda bulunmalarını arzu buyuruyorlar. Rükûb-ı devletinize mahsus Istabl-ı Âmire'den bir lando ihzâr olunacaktır.*[15]

Bu anlayış veya alışkanlık sadece Halid Ziya'ya özgü değil, aynı şekilde topluluğa mensup Cenab Şahabeddin de, Mehmet Rauf da, Hüseyin Cahit de, Süleyman Nazif de, hatta Tevfik Fikret de aynı dil ve üslupla yazmaktadır.[16]

II. Meşrutiyet Dönemi'nin ünlü kalemlerinden Ali Kemal de yazı dilin sadeleşmesi taraftarıdır. Bu mesele üzerinde de durduğu ***Fetret***[17] adlı romanında, Tanzimat'tan sonra dilde sadeleşme hareketinin fikren vücut bulurken meyvesini veremediğini; Şinasi, Nâmık Kemal ve Ziya Paşa'nın dilde sadeliği savunurken niyetlerini fiiliyata geçiremediklerini belirtir. Roman kahramanlarından Selman Bey, oğlu Fetret'le bu konu üzerinde şöyle konuşur:

> *Nergisî'den, Veysî'den* Tasvîr-i Efkâr*'a,* İbret*'e fırlamak büyük bir inkılâptır, fakat bu inkılâb-ı mes'ûd ile beraber yine lisanımız kabiliyet-i tâmmesini bulamadı; yine tabiîleşemedi, saflaşamadı, hâsılı tamamiyle bir Garp lisanı gibi olamadı. Şinasi'ler, Ziya'lar, Kemal'ler sırf söyledikleri gibi yazamıyorlar, sehl-i mümteni gösteremiyorlardı. Beliğ idiler, pek de beliğ diyemeyiz; belâgat başkadır; mutantan idiler, müheyyic idiler; lâkin o kadar tabiî, öyle sade, samimi değildiler. Halbuki hakikatte terakkî, teâlî her kavim için olursa olsun, hele bir kavim için evvel-emirde tabiîliktedir.*[18]

Ama nedense bazı kalemler, muhtemelen derin anlamlar çağrıştırdığı düşüncesiyle, külfetli yazmayı sürdürürler; mesela "Bahis burada bitti!" demek yerine; "*Rişte-i kelâm ve neşîde-i bahs ü merâm bu nokta-i berceste vü nükte-i serbestede rehîn-i inkıtâ ve ihtinâm oldu!*" demeyi tercih ederler.

*

Yıllar önce bu dönemle ilgili çalışmalarım sırasında tesadüfen elime konuyla ilgili bir belge geçti. Bu belge, yakın devir tarihimizde önemli bir dönüm noktası teşkil eden II. Meşrutiyet'in ilanından birkaç gün sonra sokaktaki vatandaşa dağıtılan resmî mahiyette bir beyannamedir.

14 Temmuz 1324 (27 Temmuz 1908) tarihli ***Sabah*** gazetesinin ilavesi olarak basılıp dağıtılmış olan beyanname şudur:

---

15 *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1941, s. 85.

16 Dil İnkılabı'nın gerçekleştiği Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda genç nesil tarafından romanlarının okunmadığını fark eden Halid Ziya, bizzat kendisi eserlerini kısmen sadeleştirmiş ve *Sanata Dair* adlı eserinde, dil konusundaki tutumlarının yanlış olduğunu açıkça itiraf etmiştir (*Sanata Dair*, C I, İstanbul 1938, s. 2-6).

17 *Fetret*, İstanbul 1913.

18 Ali Kemal, *Fetret*, haz.: M. Kayahan Özgül, Ankara 2003, s. 65.

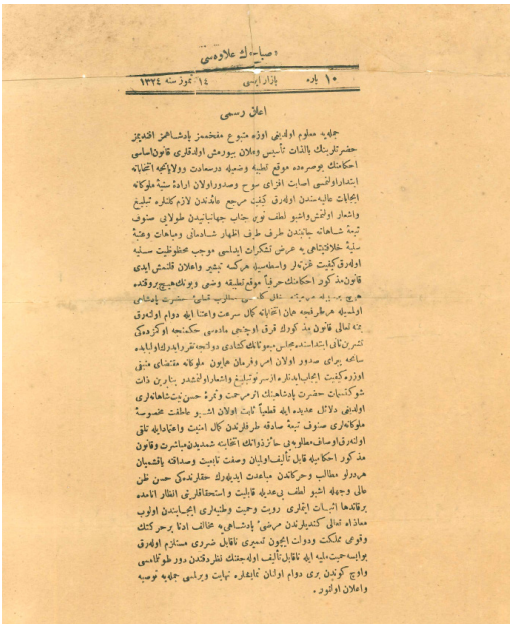

صباح نك علاوه‌سی

١٠ پاره — بازار ایرتسی — ١٤ تموز سنه ١٣٢٤

اعلان رسمی

جمله‌یه معلوم اولدیغی اوزره متبوع مفخمز پادشاهمز افندیز حضرتلرینك بالذات تأسیس وعلان بیورمش اولدقلری قانون اساسی احکامنك بوصرده موقع تطبیقه وضعیله درسعادت ولایاتجه اجتماعات ابتداراولنمسی اصابت ایتمای سوچ وصدوراولان ارادهٔ سنیهٔ ملوکانه اجتماعات عالیه‌سندن اولدوغی کبی مرجع عالیدندن لازم کلنلره تبلیغ واشعار اولنمش واشبو لطف نوبی جناب جهانبانیدن طولایی صنوف تبعهٔ شاهانه جانبندن طرف طرف اظهار شادمانی ومباهات وعنایهٔ سنیهٔ خلافتپناهی‌یه عرض تشکرات ایتمسی موجب محظوظیت سنیه اولدوغی کبی تمنیات واستعدادلری هرکس تبشیر واعلان قلنمش ایدی قانون مذکور احکامنك حرفیاً موقع تطبیقه وضعی وبونك هیچبرروقده هیچ بیردلیله مبرهن مستند کلمسی مطالب شاهانهٔ حضرت پادشاهی اولمسیله هرطرفجه جان اعتباریله کمال سرعت واعتنا ایله دوام اولنوب جنابحق تعالی قانون مذکورك قرق اوچنجی مادهسی حکمنجه اوکزمهك تشرین ثانی ابتداسنده مجلس مبعوثانك کشادی دونجه تقریر اولدیغی اولبلده ساحه برای صدور اولان امر وفرمان همایون ملوکانه مقتضای منیفی اوزره کفیت ایجاب ایدنلرله ازسر توتبلیغ واشعار اولنمشدر بنابرین ذات شوکتسمات حضرت پادشاهیمك ازمنهٔ حسن نیت شاهانه‌لری اولدیغی دلائل عدیده ایله قطعیاً ثابت اولان اشبو عاطفت مخصوصهٔ ملوکانه‌لری صنوف تبعهٔ صادقه طرفندن کمال امنیت واعتمادیله تلقی اولنوب اوصاف مطلوبه‌ی حائز ذواتك اجتماعات عدیده‌دن مباشرت وقانون مذکور احکامیله قابل تألیف اولبلن وصفت ثابت وصداقته یاقشیان هردولو مطالب وحرکاتدن مباهات ایدیلرك حقلرندهکی حسن ظن عالی وجهله اشبو لطف بی‌عدیله قابلیت واستحقاقلرینی اظهار امامده برقاقدها اثبات ایتملری رویت وحیث وطنداری ایجابندن اولوب معاذالله تعالی کندیلرندن مرضیٔ پادشاهی‌یه مخالف اولدقلری برحرکتك وقوعی مملکت ودولت ایچون تعمیری ناقابل ضرری مستلزم اولدوغی جوانب حیثیه‌یه ایله ناقابل تألیف اولمیجتك نظردقتدن دور طوتلمسی واوچ کونتدن بری دوام اولنان نمایشلره نهایت ورلمسی جهله توصیه واعلان اولنور.

Cümleye ma'lûm olduğu üzere metbû-ı müfahhamımız pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin bizzat tesis ve ilân buyurmuş oldukları Kanun-ı Esâsî ahkâmının bu sırada mevkî-i tatbika vaz'ıyla Dersaadet ve vilâyâtça intihâbâta ibtidâr olunması isâbet-efzâ-yı sudûr olan irâde-i seniyye-i mülûkane icâbât-ı aliyyesinden olarak keyfiyet mercî-i aidinden lâzım gelenlere tebliğ ve iş'âr olunmuş ve işbu nevîn-i cihân-bânîden dolayı sunûf-ı tebaa-i şâhâne cânibinden taraf taraf izhâr-ı şâdmânî ve mübâhât ve atabe-i seniyye-i hilâfet-penâhîye arz-ı teşekkürât edilmesi mûcib-i mahzûziyet-i seniyye olarak keyfiyet gazeteler vasıtasıyla herkese tebşîr ve ilân kılınmış idi. Kanun-ı mezkûr ahkâmının harfiyyen mevkî-i tatbîka vaz'ı ve bunun hiçbir vakitte hiçbir sebeple mer'iyyetine halel gelmemesi matlûb-ı kat'î-i hazret-i pâdişâhî olmasıyla her tarafça hemân intihâbâta kemâl-i sür'at ve i'tinâ ile devam olunarak bi-mennihi Teâlâ kanun-ı mezkûrun kırk üçüncü maddesi hükmünce önümüzdeki Teşrîn-i sâni ibtidâsında Meclis-i Mebusân'ın küşâdı devletçe takarrür ederek ol bâbda sânihâ-pîrâ-yı sudûr olan emr ü fermân-ı hümâyûn-ı mülûkâne muktezâ-yı münîfi üzre keyfiyet icab edenlere ez ser-i nev tebliğ ve iş'âr olunmuştur. Binâenaleyh zât-ı şevket-simât hazret-i pâdişâhînin eser-i merhamet ve semere-i hüsn-i niyyet-i şâhâneleri olduğu delâil-i adîde ile kat'iyyen sâbit olan işbu âtıfet-i mahsûsa-i mülûkâneleri sunûf-ı tebaa-i sâdıka taraflarından kemâl-i emniyet ve itimad ile telâkki olunarak evsâf-ı matlûbeyi hâiz zevâtın intihâbına şimdiden mübâşeret ve kanun-ı mezkûr ahkâmıyla kabil-i te'lif olmayan ve sıfat-ı tâbiiyet ve sadâkata yakışmayan her türlü metâlib ve harekâttan mübâadet edilerek haklarındaki hüsn-i zann-ı âlî vechiyle işbu lütf-ı bî-addile kabiliyet ve istihkaklarını enzâr-ı enâmda bir kat daha isbât etmeleri rü'yet ve hamiyet-i vataniyeleri icâbından olup maazallâhi Teâlâ kendilerinden marzî-i pâdişâhîye muhâlif ednâ bir hareketin vukuu memleket ve devlet için ta'miri nâ-kabil zararı müstelzim olarak, bu ise hamiyyet-i milliye ile nâ-kabil-i te'lif olacağının nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması ve üç günden beri devam olunan nümayişlere nihayet verilmesi cümleye tavsiye ve ilân olunur.

Mehmet Âkif'in, *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserinde, Orta Asyalı seyyah Abdürreşid İbrahim'in ağzından:

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar
Nârâdan çalkanıyor, öyle ya… Hürriyet var!

mısralarıyla tasvir ettiği II. Meşrutiyet'in ilan edildiği o kaos ortamında, tesadüfen eline geçen ve halkı sükûnete davet eden bu beyannameyi acaba kaç kişi okuyup anlayabilmişti!

*

Şinasi'nin *Tercümân-ı Ahval* mukaddimesinde, dilin, "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede" olacağı şeklindeki vaadinin üzerinden yarım asır geçmiş olmasına rağmen arzu edilen hedefe henüz varılamamıştır. İşte bunun üzerine Ömer Seyfettin, 1911 yılında Selanik'te *Genç Kalemler* mecmuasında "Yeni Lisan" adıyla bir beyanname kaleme alır ve bu oldukça hacimli makalede önce Tanzimat ve Servet-i Fünun yazı dilini eleştirdikten sonra neler yapılması gerektiğini maddeler hâlinde açıklar. Ona göre, öncelikle Türkçedeki Arapça-Farsça kurallara göre yapılan terkipler terk edilecek, Arapça Farsça edatlarla çokluk edatları ve galatlar atılacak; yazı dilinde İstanbul Türkçesi esas alınacak, yeni doğan çocuklara Türk büyüklerinin isimleri konulacaktır.[19]

Aynı dertten muzdarip olan Mehmet Âkif de yazı dilinin anlaşılır olmasından yanadır. 1910 yılında yayımlanan "Lisanı Tasfiye" adlı yazısında şunları dile getirir:

> *Evet, lisanın sadeleştirilmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuâtı öyle ağır bir lisanla yazılıyor ki avam onu bir dua gibi dinliyor!" dedikten sonra: "Mehmed Bey'in hânesine leylen fürce-yâb-ı duhûl olan sârık sekiz adet kalîçe-i giran-bahâ sirkat etmiştir." deyip de; "Mehmed Bey'in evine bu gece hırsız girmiş ve sekiz halı çalmış!" dememek, âdeta maskaralıktır. Avamın anlayabileceği maânî avamın kullandığı lisan ile edâ edilmelidir.*[20]

Gazete yazılarında genellikle sade ve anlaşılır bir dille İstanbul'un gündelik olaylarını anlatan Ahmet Rasim'in meşhur *Şehir Mektupları*'nda şöyle bir cümle ile karşılaşınca, doğrusu şaşırmadım diyemem. Ahmet Rasim gibi usta bir kalem, pekâlâ: "Mektubunuzu aldım." diyeceği yerde, nedense: "*Hâme-pîrâ-yı ta'zîm ve tekrîm olan meveddetnâme-i vâlâları vâsıl oldu*." diyordu.[21]

*

Yahya Kemal, 1920'li yıllarda yazdığını tahmin ettiğimiz "Resimsizlik ve Nesirsizlik" adlı makalesinde, büyük bir hüzünle, resimsizlik dolayısıyla, ecdadımızın yüzlerini, eski şehirlerimizi, yanmış yıkılmış binalarımızı, eski kıyafetlerimizi, meydan muharebelerimizi ve şanlı ordularımızı göremediğimizi ifade eder. Bu durumun, bir dereceye kadar İslamiyet'in resim yasağıyla ilgili

19 *Genç Kalemler*, S 1, 29 Mart 1327/11 Nisan 1911, s. 1-2.

20 Mehmet Âkif Ersoy, *Kavâid-i Edebiye: Edebiyat, Dil ve Eğitim Yazıları*, haz.: Yusuf Turan Günaydın, İstanbul 2016, s. 62-63.

21 *Şehir Mektupları*, İstanbul 1910, s. 65.

olduğunu, ama nesirsizliğin ise hiçbir mazereti olmadığını belirterek, nesrimizin belli başlı şu üç kusurunu zikreder: Çok az sayıda yazı yazmak, çok kötü yazmak ve çok kısa yazmak. Az yazı yazmayı dizüstü oturma alışkanlığına bağlayan Yahya Kemal, sadece Latin nesrini benimsemiş milletlerin iyi ve güzel yazdığı kanaatindedir.[22]

Bütün bu örneklerden de açıkça görülüyor ki, Cumhuriyet Devri'ne gelindiğinde bile yazı dilinin sadeleşmesi ya da anlaşılır olması meselesi henüz arzu edilen hedefe ulaşabilmiş değildir. Kısa cümlelerle ve anlaşılır bir Türkçe ile yazma alışkanlığının kazanılması, ayrıca yazı diliyle konuşma dili arasındaki farkın mümkün mertebe ortadan kalkması, Tanpınar gibi bazı istisnalar dışında, büyük ölçüde ancak 50'li yıllardan sonra mümkün olabilmiştir.[23]

22 *Edebiyata Dair*, İstanbul 1971, s. 69-72.

23 Türk dilinin Tanzimat'tan başlayarak 60'lı yıllara kadarki sadeleşme ve gelişme konusuyla ilgili olarak bk. Agâh Sırrı Levend, ***Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri***, Ankara 1972. Gazete yazılarıyla ilmî makaleler elbette birbirinden farklıdır ancak günümüzde de bazı ilim adamlarının hâlâ Servet-i Fünuncular gibi uzun cümlelerle yazdıkları görülmektedir. Yıllar önce merhum hocamız Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'ün, Ahmed Vefik Paşa ile ilgili bir ansiklopedi maddesinde, Vefik Paşa'nın devrin oldukça zor şartları altında nasıl muvaffak olduğunu, tam 25 satırlık tek bir cümle ile ifade etmesi dikkatimizi çekmişti (bk. Ömer Faruk Akün, "Ahmed Vefik Paşa", ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*** (***DİA***), C II, İstanbul 1989, s. 148, sütun 2).